

OTEVŘENÁ DUŠE A BANALITA VE VÝCHOVĚ

Zuzana Svobodová

K třístému výročí Komenského smrti napsal Jan Patočka německy studii *Come-nius und die offene Seele*, která vyšla v publikaci *J. A. Komenský: Wirkung eines Werkes nach drei Jahrhunderten*, jejímž editorem byl Klaus Schaller, v té době již Patočkův přítel, nejen kolega-komeniolog. Studie byla následně do češtiny přeložena A. Mandlem a Jan Patočka ji pro české vydání revidoval a doplnil, vyšla v *Křesťanské revue* roku 1970, znovu pak roku 1990 a dále v sebraných spisech Jana Patočky, ve druhém svazku *Komeniologických studií*.¹⁶⁹ Nyní je to více než padesát let, k třístému padesátému výročí Komenského, které proběhlo v době celosvětové pandemie viru covid-19, byly vydány knihy, časopisy, uspořádány konference i dvacetičtyřhodinové kontinuální on-line čtení ze spisů Komenského, na němž se podíleli obdivovatelé Komenského díla z celého světa. Přestože se Patočkovu textu *Komenský a otevřená duše* věnoval již Radim Palouš v knize *Heretická škola*,¹⁷⁰ domnívám se, že Patočkův text je třeba znovu promýšlet a připomínat zvláště všem, kteří se zabýváme výchovou, zvláště pak, hledáme-li cestu či cesty z prostředí banality. Patočkova studie je totiž právě proti banalitě namířena.

Samotný text není dlouhý, přesto se rodil celkem nesnadno - nikoli pokud jde o sepsání stati samotné, ale pokusíme-li se vnímat všechny okolnosti, které stály za jejím vznikem, všimneme si naléhavosti i zřejmě nemalé bolesti,

¹⁶⁹ PATOČKA, Jan. Komenský a otevřená duše (K třístému výročí Komenského smrti), (1970), in: PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II: soubor textů o J.A. Komenském*. Ed. Věra Schifferová. Praha: OIKOYMENH, 1998, 396 s. ISBN 80-86005-03-4. Sebrané spisy. Svazek 10, s. 337-351. Srov. PATOČKA, Jan. Komenský a otevřená duše (K třístému výročí Komenského smrti). In: PATOČKA, Jan, PALOUŠ, Radim. *Osobnost a komunikace: Příspěvky k filosofii výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta, 1990, s. 9-24.

¹⁷⁰ PALOUŠ, Radim. *Heretická škola: o filosofii výchovy ve světověku a Patočkově pedagogice čili filipika proti upadlé škole*. Praha: OIKOYMENH, 2008, s. 81-89.

s jakou vznikala. K tomu chci poukázat na dobu, v níž se Patočka podle svých vlastních slov již dlouho Komenským, či konkrétněji jeho *Obecnou poradou o nápravě věcí lidských* nezabýval, tedy na dobu od září 1967, vycházet přitom budu z korespondence Jana Patočky s Klausem Schallerem.¹⁷¹ Ještě před první zmínkou ze strany Klause Schallera o tom, že chystá k třístému výročí Komenského sborník,¹⁷² nastala pro Jana Patočku jedna nepříjemná zkušenost, která, jak se domnívám, jej postupně (tedy po dobu více než dvou let) vedla k tomuto textu. Onou událostí byl odborným obecenstvem nepochopený záměr příspěvku Jana Patočky na konferenci v Olomouci. Konference se konala od 20. do 24. září 1967 a byla věnována Komenského zásadnímu dílu *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Na této konferenci vystoupil i Klaus Schaller, jehož příspěvek byl již 16. června 1967 připraven v němčině a Jan Patočka měl dohlédnout na jeho překlad pro konferenční klání do češtiny, jak se dozvídáme ze Schallerova dopisu z téhož dne.¹⁷³ Patočka sám hned po týdnu Schallerovi napsal, že zasláný příspěvek je krásný a na překlad tak trochu dohlíží.¹⁷⁴ Na rozdíl od Schallera neměl Patočka zřejmě text příspěvku tak dlouho předem připraven – dokonce ještě dva měsíce po konferenci, 25. listopadu 1967, píše Patočka Schallerovi, v němž posílá „jen silně zkomolený opis, kde je tolik smysl deformujících chyb, že je vlastně nepoužitelný“¹⁷⁵ – činí tak v době, kdy časopis *Acta Comeniana* chce připravit vydání příspěvků z oné olomoucké konference (nakonec vyšly v prvním čísle roku 1969).

K čemu tedy na konferenci došlo? Patočka přednesl příspěvek *Utopie und System der Ziele der Menschheit bei Comenius* a podle onoho listopadového dopisu Jana Patočky Klausovi Schallerovi vzbudil příspěvek „u mnoha posluchačů značnou nevoli“¹⁷⁶. Patočka píše přímo Schallerovi: „...i Vy jste vlastně byl velmi zklamán.“¹⁷⁷ Patočka se, jak sám vysvětluje, pokusil vymezit svůj pojem

¹⁷¹ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*. Ed. Věra Schifferová, Ivan Chvatík. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 75–292.

¹⁷² PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, s. 125, dopis 3/69 Klaus Schaller Janu Patočkovi, Bochum 8. 7. 1969.

¹⁷³ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, s. 106, dopis 2/67 Klaus Schaller Janu Patočkovi, Bochum 16. 6. 1967.

¹⁷⁴ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, s. 107–108, dopis 3/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, 23. 6. 1967, bez udání místa.

¹⁷⁵ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 6/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Kolín nad Rýnem, 25. 11. 1967, s. 111–112.

¹⁷⁶ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 6/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Kolín nad Rýnem, 25. 11. 1967, s. 111.

¹⁷⁷ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 6/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Kolín nad Rýnem, 25. 11. 1967, s. 111.

utopie proti marxistickému pojetí, chtěl „předem odrazit všechny námitky, které pramení z předsudečné víry ve vědu“¹⁷⁸. Zdá se však, že přítomní komeniologové pochopili Patočkův příspěvek jako přednášku proti Komenskému. Patočka zmiňuje v dopise zajímavou poznámku, v níž vysvětluje, že sice jednou v Praze Schallerovi říkal, že učiní jednoho dne přednášku proti Komenskému, ale vzápětí dodává, že „to bylo míněno ironicky“. Nyní je tedy Patočka v situaci, v níž vnímá, že jeho příspěvek byl pronesen v Olomouci „zcela nedostatečnými prostředky“. Přestože ale později přednášku měl i česky v Praze (tedy někdy mezi 24. zářím a 25. listopadem 1967) a veřejně o ní diskutoval s Robertem Kalivodou, z jeho námitek a vývodů pro své opravy či doplnění příspěvku nemohl nic vytěžit.¹⁷⁹ Proto oslovil v dopise Schallera slovy: „Byl bych Vám velmi vděčen, kdybyste mi zcela upřímně řekl, co byl podle Vás největší nedostatek mé přednášky. Ještě si nejsem jist, zda se vůbec má tisknout nebo ne.“¹⁸⁰ Patočka zároveň chce pro *Acta Comeniana* skutečně napsat onu přednášku, nikoli nějak své tehdejší vystoupení změnit, udělat z něj něco jiného, nějak jej „zfalšovat“¹⁸¹. Zdá se tedy, že věc sama, kterou chtěl Patočka sdělit, pro něj rozhodně nebyla banální. Její nepochopení jej samozřejmě mrzí, asi zvláště ze strany Klause Schallera – to, že přednášku namířenou proti marxistickému pojetí utopie odmítali někteří marxisté, jistě Patočku mrzet nemuselo. Proč nenašel Patočka mezi svými posluchači žádného příznivce? Bylo to skutečně tím, že přednáška byla nedostatečně připravena a cíl nebyl pochopen? Nebo reakce tehdejšího publika byly vyjádřením nesouhlasu se způsobem, jak Patočka odkryl banalitu, v níž se naopak pohybovali všichni na konferenci přítomní a toto se pak obrátilo proti autorovi onoho odkrytí? Hloubkou reflexe se s Patočkou mohl měřit tehdy mezi komeniology málokdo, možná nikdo – a to i přesto, že Patočka sám psal, že přednášet nechtěl, že až na naléhání předsednictva konference s pronesením příspěvku souhlasil a napsal: „...dlouho jsem se bránil, neboť se tímto tématem už dávno nezabývám.“¹⁸² Klaus Schaller dobře věděl o hloubce Patočkových myšlenek, musel si toho být vědom i tehdy, vždyť také proto tolik

¹⁷⁸ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 6/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Kolín nad Rýnem, 25. 11. 1967, s. 111.

¹⁷⁹ Srov. PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 6/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Kolín nad Rýnem, 25. 11. 1967, s. 112.

¹⁸⁰ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 6/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Kolín nad Rýnem, 25. 11. 1967, s. 111.

¹⁸¹ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 6/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Kolín nad Rýnem, 25. 11. 1967, s. 111.

¹⁸² PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 6/67 Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Kolín nad Rýnem, 25. 11. 1967, s. 112.

usiloval o Patočkův příspěvek do jím chystané publikace k třístému výročí Komenského smrti, k čemuž oslovil budoucí autory již 8. července 1969 (Patočku podle logiky dopisu již dříve).¹⁸³ Nakonec Jan Patočka poslal Klausí Schallerovi text jen doslova v rukopise s mnoha škrty 29. prosince 1969.¹⁸⁴ Schaller mu psal o tento text minimálně v osmi osobních dopisech, ve třech dalších se mu jen zmiňuje o chystaném sborníku a píše o již dodaných textech jinými. Přičemž 1. prosince 1969 Klaus Schaller napsal, že nejpozději za deset dnů musí být práce odevzdána v tiskárně.¹⁸⁵ Pořád trpělivě čekal, že Jan Patočka přislíbený text zašle, i když už se chystal i na variantu, že namísto nového Patočkova textu přeloží jinou Patočkovu studii do němčiny a do sborníku ji vloží. Když 6. ledna 1970 adresuje Schaller Patočkovi radostně děkovný dopis, v němž už popisuje, že sám Patočkův text přepsal a mírně upravil, zároveň jej žádá o doplnění slova, které nemohl přečíst, pak znovu 26. ledna prosí Schaller Patočku o medailonek o autorovi, zřejmě již tehdy věděl, že sborník bude na světě až o něco později, než plánoval. K tomu došlo jistě již před 4. červnem 1970, neboť tehdy Klaus Schaller sděloval v dopise Janu Patočkovi, že nakladatelství mu pošle osm exemplářů sborníku.¹⁸⁶ Již 4. července 1970 Jan Patočka posílá Klausí Schallerovi kritiku jiného Schallerova díla: „Na svazečku Wissenschaft und Lehre mne poněkud překvapuje – jak bych to řekl? – nelomený vztah k vědě, jako by šlo jen o tradování a rozdělování rolí mezi těmi, kdo učí, a těmi, kdo vyučování nebo nauku přijímají, a ne zásadněji o vztah k sobě samému.“¹⁸⁷ Tato slova jasně ukazují, že Schaller v mnohém Patočkovy předchozí kritiky nepochopil nebo pochopit nechtěl. Patočka jasným způsobem odhaluje banalitu subjekt-objektového přístupu, odhaluje, kam tento přístup Evropu přivedl; zároveň však vidí, že mnozí, včetně jeho přátel, neumí nebo nechtějí takovou kritiku slyšet. Patočka ale zůstane svými názory stále na straně kritiky a nepřestane více a více odhalovat problém banality některých vědeckých přístupů, zvláště týkají-li se výchovy a vzdělávání. Chápal, že zde běží o víc, než jen o výběr té které metody. Zde šlo o možnost nápravy, nebo o znemožnění nápravy, o obrat,

¹⁸³ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, s. 125, dopis 3/69 Klaus Schaller Janu Patočkovi, Bochum 8. 7. 1969.

¹⁸⁴ Srov. PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 18/69 Jan Patočka Klausí Schallerovi, 29. 12. 1969, bez udání místa, s. 145.

¹⁸⁵ Srov. PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, s. 144, dopis 17/69 Klaus Schaller Janu Patočkovi, Bochum 1. 12. 1969.

¹⁸⁶ Srov. PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, s. 144, dopis 6/70 Klaus Schaller Janu Patočkovi, Bochum 4. 6. 1970.

¹⁸⁷ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 9/70 Jan Patočka Klausí Schallerovi, 4. 7. 1970, bez udání místa, s. 157.

nebo o rezignaci, která neznamená jen stagnaci, ale propad člověka do nelidskosti, s níž se pojí stále horší a horší praxe, kterou již Patočka poznal a měl ještě poznat i na vlastní kůži. Banalita je branou k nelidskému. Lhostejnost k pravdě je spolupodílením a prohlubováním společenské krize. Patočka psal již o *violentia humana*,¹⁸⁸ sám již upozorňoval takto na nebezpečí, na němž se podílí banalita, psal o násilí člověka, které banalita umožňuje.

Evropa dnes čelí znovu násilí. Násilí člověka, lidskému násilí, *violentia humana* je hroznou přítomností, kdy vidíme zlovolnou a ničím nezduvoditelnou likvidaci ukrajinských měst ve válce rozpoutané 24. února 2022 napadením Ukrajiny ruským vojskem prezidenta Vladimira Putina. Jsme již dnes připraveni k tomu, abychom pochopili podstatnou výzvu Patočkovy studie *Komenský a otevřená duše*?

Patočka byl přesvědčen, že základní či rozhodující otázku nauky o duši (píše: „dušesloví“¹⁸⁹) v době novověku lze vystihnout protikladem uzavřené a otevřené duše. Uzavřenou duši charakterizuje jako do sebe uzavřenou, nepřijímající zvenčí nic cizího, autonomní natolik, že je sobě sama absolutní, je si sobě nekonečná, protože pro ni není nic, co by jí bylo vnější, co by jí zvenčí činilo hranici, omezovalo ji, vnímá tedy sama sebe neomezeně, sama se vnímá jako absolutně svobodná. Je paradoxně nazývána jako uzavřená, protože se může sama setkávat jen se sebou, žádné vně, jiné, mimo pro ni neexistuje. Ke všemu tedy užívá jen svých vlastních prostředků a svých vlastních sil. Svě úkoly vidí „v perspektivě ovládnutí, zmocňování a přivtělování“¹⁹⁰, k prostředkům, skrze něž řeší všechny problémy, patří: „...vidět a uznávat jen ‚skutečnost‘, chtít ji mistrovat mocí a násilím, myslet v kombinacích sil, zmocňovat se, vlastnit, přivtělovat a dělit.“¹⁹¹ To, že Jan Patočka v jednom celkem krátkém textu na dvou místech tímto způsobem charakterizoval prostředky, arzenál či potenciál uzavřené duše, není jistě zbytečné. Patočka chtěl, aby každému čtenáři bylo toto jasné, aby každý pochopil, že snaha ovládat, silou se chápat, tedy zmocňovat se, přivlastňovat si, právě toto že jsou typické znaky, jimiž se projevuje uzavřená duše. Všimněme si, že termín skutečnost dává Patočka do uvozovek. Proč? Protože to, co chce vidět a uznávat uzavřená duše je jen to, čeho se právě takto může chápat, není to pravá realita se vším, co v ní jest, v níž nám vždy něco uniká z naší moci, u níž nejsme schopni postřehnout všechny vztahy.

¹⁸⁸ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 347.

¹⁸⁹ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 347.

¹⁹⁰ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 347.

¹⁹¹ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 349.

Uzavřená duše se chápe reality jako prostředků své moci, chápe veškerenstvo jako předměty, které si přivlastňuje, jako objekty. Tím ale z celku toho, co se zjevuje, vyděluje jen fakta (*factum*, učiněné, čin, skutek, výkon, „skutečnost“), to jest fakticky falšuje to, co se jeví. Patočka někdy užíval i termínu „účinně“, ve smyslu: zmocňujícím se způsobem – tak je tomu například v textu *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*, kde také píše o novém vědění, o němž věděl již Komenský a jemuž dal název pansofie: „...nové vědění, které se nezabývá jednotlivostmi a není ‚účinným‘ věděním speciálních věd, nýbrž věděním o celku světa, o postavení člověka v něm a o smyslu, který má lidský život.“¹⁹²

Pokud se ale člověk chápe jevů „účinně“ tak, že z nich vyděluje část, pak jsou fenomény – jevy manipulovány, znehodnocovány. V subjekt-objektovém přístupu ke světu člověk deformuje to, co se jeví v tom, jak se to jeví, tím jevy znehodnocuje. Zachránit jevy (*sozein ta fainomena, salvare apparentias*), to byl už záměr Platonových současníků.¹⁹³ Filozofové v setkání se sofisty totiž už viděli a chápali, že člověk si může vymýšlet, může falšovat to, co se mu ukazuje na představovanou „skutečnost“. Ta však není živá tak, jak jsou živé jevy, tato „skutečnost“, které se člověk chápe, kterou si je schopen přivlastnit jako „fakt, skutečnost, u níž je možno se prostě zastavit a ji konstatovat“¹⁹⁴, kterou je člověk schopen dělit, ovládat, je jen mínění, nikoli pravda. Odhalovat rozdíl mezi míněním a pravdou, je základní úkol filosofie od jejich počátků. Fenomenologie nevzniká až s Edmundem Husserlem, to samozřejmě Husserl sám dobře věděl, ale vznikla již tehdy a tam, kde se člověk snažil odhalovat rozdíl mezi míněním a pravdou a na tento rozdíl také poukazovat – ostatním.¹⁹⁵ V tom je odpovědnost filozofa, který nehledá pravdu pro sebe sama, ale protože nemůže žít ve lži a je-li společenskou bytostí, nemůže ani lhotejně nechat ve lži žít druhé. Husserl napsal na počátku svých *Karteziánských meditací*: „Nepochází bezútěšnost naší filozofické situace nakonec z toho, ... že zmizel duch radikální

¹⁹² PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 357.

¹⁹³ Srov. ARISTOTELES, *Metafysika XI*, 8. Srov. *Procl. Hyp.* 5.10 (PROCLUS. Hypotypōsis astronomīcarum positionum, dostupné na: <https://catalog.perseus.org/catalog/urn:cts:greekLit:tlg4036.tlg002>). Srov. DUHEM, Pierre, BROUZENG, Paul. *Sozein ta phainomena: Essai sur la notion de théorie physique de Platon à Galilée*. 2. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin, 1989. ISBN 9782711608058. Srov. Říha, Karel. *Zásady duchovního života. Studie, II-III / 1987, č. 110-111*, Řím: Křesťanská akademie, 1987, s. 101-136, zde zejm. s. 113, dostupné na: http://scriptum.cz/soubory/scriptum/studie/studie_1987_110-111_ocr.pdf. Srov. ŠPELDA, Daniel. *Ke genezi kopernikánské reformy*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, dostupné na: <https://journals.muni.cz/profil/article/view/20132/16118>.

¹⁹⁴ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II: soubor textů o J.A. Komenském*. Ed. Věra Schifferová. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 354.

¹⁹⁵ Srov. HUSSERL, Edmund. *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda, 1993, s. 11.

filosofické odpovědnosti?¹⁹⁶ Může-li být nějak popsána filosofická metoda, pak je jí péče o duši, která je péčí o otevřenou duši, která je zároveň sebevýchovou a výchovou, vedením k obratu, v němž má člověk lidsky, svobodně spolujednat ke svému lidství, aby žil v pravdě, nikoli ve lži. Otevřená duše nemá ve svém středu předchůdně zájem člověka, nemá v něm žádné lidské postuláty, žádné *violencia humana*, žádnou libovůli. Otevřená duše neodmítá poznání, neodmítá racionalitu ani vhléd, ale nedomáhá se jimi „neomezené vlády nad světem“¹⁹⁷. Kdyby to činila, byla by duší uzavřenou. Jan Patočka kritizuje i Komenského snahu, že totiž nakonec i on podlehl libovůli, *violencia*, když vydával za harmonii a jednotu *o sobě* to, co člověk pociťuje „jako harmonicky souhlasící a k sobě se hodící“.¹⁹⁸ Tam, kde se vlomí moc, vlastnění, přivlastnění, tam se vzdaluje ALÉTHEIA a zbývá jen LÉTHÉ.

Člověk má svobodu, a to svobodu i svou svobodu odmítnout, zotročit sebe sama, činit násilí, *violencia* na sobě, činí tak – vidíme každým dnem – i na druhých, na svém prostředí, které dostal k životu. Člověk má svobodu také odmítnout svou úlohu spolupodílet se na svém rozvoji k lidství, rezignovat na ni, pak je uzavřenou duší, která se stará jen o svou vlastní moc, o své mistrování, o své *possessio*. Jistě je při takovém starání a obstarávání velmi zaneprázdněn, žije v ASCHOLII, nikoli ve SCHOLÉ. Josef Pieper upozorňoval ve své době přesně, kam život člověka při ztrátě spojení SCHOLÉ a kultu povede (proto považoval SCHOLÉ, *otium*, volný čas, v němž je člověk svobodný, za základ kultury) – totiž k tomu, že se spojí ASCHOLIA a kult, práce bude zbožštěna, jí se budou klanět a ji adorat.¹⁹⁹ To je naše zaměření na fakta, data, přístup ke všemu z hlediska vykazatelnosti, účinnosti, nakonec se pak věří v prokazatelnost všeho, tj. věří se tomu, že víry není zapotřebí. Zde je vše banální. To je důsledek pohledu na svět z hlediska moci a ovládnání.

Otevřená duše je duše konečná, v tom smyslu, že je podstatně vázaná, totiž odkázaná na jiné, co ji naprosto přesahuje; otevřená duše je vztažena k jinému, její otevřenost znamená vydanost, oddanost, péči, v tom je její svobodná, to jest násilí prostá odpověď, odpovědnost. A naopak, ke kvintesenci, jádru či charakteristice uzavřené duše patří podle Patočky ničitelská technika.²⁰⁰ Měl na mysli přesně tu techniku, kterou se v současné válce hrozí a kterou se drží

¹⁹⁶ HUSSERL, Edmund. *Karteziánské meditace*, s. 11.

¹⁹⁷ Srov. PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 345.

¹⁹⁸ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 347.

¹⁹⁹ PIEPER, Josef. *Philosophical Education and Intellectual Labor*. In: PIEPER, Josef. *For the Love of Wisdom: Essays on the Nature of Philosophy*. San Francisco: Ignatius Press, 2006, s. 17.

²⁰⁰ Srov. PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 349.

v šachu demokratický svět, který by chtěl zasáhnout na Ukrajině ihned proti útočníkovi, který nezná žádné hranice pro své ničení.

Před více než padesáti lety již Patočka volal: „Je tedy nanejvýš zapotřebí nové duchovnosti; je zapotřebí *duchovní* konverze, mají-li být problémy další epochy přístupny pozitivnímu řešení. Věda a technika je samy nevyřeší.“²⁰¹ Že je taková konverze možná, zdálo se Patočkovi z různých projevů nového duchovního pohybu, jehož znakem je mu „nový pocit nevyčerpatelnosti vesmíru“²⁰², který se projevuje například v umění, které „krouží okolo podstaty fenoménu, okolo způsobu ukazování se a sebeodhalení“²⁰³. Kde se toto děje, tam je již vědomí vedeno otevřenou duší, tou, která je odkázána na to, čím sama není, která je otevřená, což ale zároveň znamená, že je konečná. Totiž v tom smyslu, „že duše má svůj střed mimo věci (tedy i mimo sebe samu pojatou jako síla a realita)“²⁰⁴. Je to paradoxní vyjádření, k nahlédnutí jeho smyslu je třeba zamyšlení. ~~Jen~~ taková duše, která si uvědomuje, že je něco, co je mimo to, co sama duše nyní má ke své dispozici, že je něco mimo možnost disponovat tím, ovládat, třídit, rozřazovat, provazovat. Jistěže to všechno jednotlivá duše může činit, ale přesto při otevřenosti jinému, tomu, co je mimo jakoukoli moc vlastnit, převzít, zmocnit se, tedy při otevření se mimo vlastní do sebe sama a svých sil uzavření a kroužení, se v náhledu projevuje něco ne-jsoucího, co se ukazuje jako odhalování, jako A-LÉTHEIA (srov. řecké „LÉTHÉ“ – zapomenutí, nepaměť, zakrytost, zahalenost a záporka „A“), jako pravda. Vnímáme-li řecké podstatné jméno LÉTHÉ jako odvozené od slovesa LÁÓ, pak toto znamená jednak chápu, chytám, lovím, držím, ale také zřím, zírám, hledím. ALÉTHEIA je pak to, co takto chyceno není, co nelze ulovit, držet a mít, vlastnit, co se tají, skrývá, či bere zpět: LÁZOMAI. Na tento první význam slovesa LÁÓ jazykovědci také odkazují při slově LÁZOMAI,²⁰⁵ pravda jako ALÉTHEIA je tedy to, co je neuchopitelné, neulovitelné. Pravda se zjevuje, to znamená, že se člověku nabízí, daruje, ale záleží také na člověku, zda je ochoten a schopen přijmout, co se takto ukazuje. Pravdu jako darující se, jako jev, který se ukazuje, bude tak podle Patočky schopna vidět či zřít, nahlížet jen duše otevřená, nikoli uzavřená. Otevřená duše je pak na pravdu vázána a odkázána, skrze ni je tak

²⁰¹ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 349.

²⁰² PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 350.

²⁰³ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 350.

²⁰⁴ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 350.

²⁰⁵ LEPAŘ, František. *Slovník řecko-česko-německý ku potřebě žáků gymnasiálních*. Praha: Unie, 1902, roč. 2. ISBN neuvedeno.

od-halena (A-LÉTHEIA) ve své autenticitě, ve svém vlastním poslání, svobodná od lži, zkreslení či banality a svobodná k životu v pravdě.

V souvislosti s rozením nového duchovního pohybu, jenž může být skutečně životním prostředím, totiž prostředím života otevřené duše, psal Jan Patočka v závěru studie *Komenský a otevřená duše* o potřebě pedagogiky obratu, v níž výchova (ΠΑΙΔΕΙΑ) bude člověka otevírat „pro to, aby se oddal a vydal, aby pečoval a střežil“.²⁰⁶ Pedagogika obratu by byla provázením či doprovázením při obratu od subjektivní vázanosti „k pochopení lidského privilegia pravdy ve smyslu asubjektivní otevřenosti“.²⁰⁷ Tehdy by se uskutečňovala nebanální lidskost v péči o duši .

²⁰⁶ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*, s. 350.

²⁰⁷ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií II*, dopis 4/69 Jan Patočka Klausu Schallerovi, Praha 11. 8. 1969, s. 127.